

עומקא דפרשה

- מלכי רבנן
- שער הציון
- מצות ס"ת של מלך
- מלך שמחל על כבודו

- שאלת המלך קודם זמנו
- שואל בענין
- משיחת המלך
- מורא מלך

פר' שופטים - דיני מלך ישראל
ג' אלו תש"ע בס"ד ערש"ק

שאלת המלך קודם זמנו

הרב משה דניצור

בסנהדרין כ' ב' וכן היה ר' יהודה אומר ג' מצוות נצטוו ישראל בכניסתן לארץ להעמיד להם מלך וכו', ובתוספתא מסיים בה א"כ למה נענש לפי שהקדימו על ידן, והובא בר"ח, ועיי' בפ"י הרב מלבי"ם ז"ל בנביא נ' דמפרש שהקדימו קודם זמנו, והיינו שהמצוה היא אחר וירשתה וישבתה בה, שהונח מכל האויבים, וכן הוא במצות מחית עמלק כתיב והיה בהניח וגו', וכן גבי בנין ביהמ"ק מיוחס אל המנוחה ואל הנחלה, וכן נ' גבי נבואת נתן לדוד כשרצה לבנות בית המקדש כתוב וה' הניח לו מסביב וגו' דמבואר דרק אז היה רצוי לבנות, ונ' שנבואת נתן היתה שכיון שמלכות דוד היה עם מלחמות אין ראוי שיבנה הבית אלא זה שעיקר מלכותו היה כדן המלכות להיותם בשלוה. והנה ביאר שם הרב מלבי"ם ז"ל דכל זמן המלחמות היה הנהגת השי"ת בגלוי, וזה ביאור הקראי בתוכחת שמואל וישכחו וגו' ויזעקו וכגו' וישלח וגו', והיינו שכן היה הנהגתם בכל פעם שחטאו, וזה מה שמאסו וכדכתיב ותראו כי נחש וגו', והיינו שרצו שיהיה בהנהגת מלך ולא תחת הנהגת השי"ת [ויתכן לפרש לפי"ז בקרא דנבואת נתן אשר בהעלתו והכתיבו בשבט אנשים ובנגעי בני אדם היינו שיבואו לו יסורים טבעיים לא נסיים] והנה זה מבואר שם בגמ' דאיכא למ"ד דע"ה שאלו שלא כהוגן לפי שבקשו מלך למלחמה, כמבואר בפ"י רש"י ור"ח.

והנה כבר כתב שם הרב מלבי"ם דזה היה האות במה שאמר להם שמואל הלא קציר חטים היום אקרא אל ה' ויתן קולות ומטר [ומפסרי' ליה בפר' קרח] והיינו דאף שמטר הוא דבר טוב מ"מ בימי קציר חטים סימן קללה הוא, וכן מבואר במתני' בספ"ק דתענית דלסימן קללה הראה להם, והנה כשנתבונן עוד נ' דהגשמים הבאים בימי קציר חטים סימן קללה הוא לפירות שנה שבערה, אבל על לעתיד אינו קללה, וא"כ זהו שאמר להם שמואל ואם לא תשמעו בקול ה', והיתה יד ה' בכם ובאבותיכם, והיינו דמעתה ואילך יוכל להיות תועלת מן המלך אם תיראו את ה', אבל בזה שבקשתם מלך סיכנתם את כל מה שקבלתם עד עתה אתם ואבותיכם, וזהו הלשון בכם ובאבותיכם.

משיחת מלך וכן מלך

הרב עובדי' לוינר

כריתות ה': שמן המשחה שעשה משה, בו נמשחו כהנים גדולים ומלכים, ומבו' שם בגמ' שרק מלכי בית דוד טעונים משיחה, והנה, בשמות (ל"ג) כתיב ואשר יתן ממנו על זר ונכרת מעמיו, ופירש"י זר שאינו צורך כהונה ומלכות, והוא משום דמלכות הוא דיני השמן, אולם באבן עזרא שם כתב דזר היינו מי שאינו מזרע הכהונה, והקשה מהא דכתיב במלכים (א' ל"ט) שצדוק הכהן משח את שלמה בשמן המשחה. ותי' שהיה הוראת שעה אבל בל"ז יש בו איסור זרות. ולכאז' קשה שבגמ' שם מבואר שדינא הוא שמלכי בית דוד טעונים משיחה ואין כאן הוראת שעה מיוחדת אלא כך הוא דינו. [ואין לחלק בין שמן שעשה משה לאחר, כמש"כ באב"ע שם, וגם מבו' ברמב"ם פ"א מכהמ"ק ה"ו שלא נעשה מעולם שמן אחר]. והנראה בזה, דהנה בגמ' שם מבו' שמלך בן מלך אי"צ משיחה, ומפני מה משחו את שלמה מפני מחלוקת אדוניה דכתיב בקרב ישראל בזמן ששלום בישראל, והרמב"ם בפיה"מ שם כתב וז"ל אבל אם נזדמן שתהא קטטה ומריבה בין בני דוד על איזה מהן ימלך הזה או זה וכו' הר"ז נמשח בשמן המשחה כדי לסלק המריבה ולהסיר המחלוקת מן ההקבץ כדי שידעו שזה משיח ה' וייראו מפניו, הראיה ע"ז מה שנאמר בקרב ישראל בזמן שהשלום בישראל ר"ל אז אי"צ מלך בן מלך משיחה. מבו' שאינו דין של משיחת ועשית המלכות אלא הוא כדי לסלק המחלוקת כדי שיתקיים במלכות שלו "בקרוב ישראל", וכן הוא לשונו בפ"א מכהמ"ק ה"א "כדי לסלק המחלוקת ולהודיע לכל שהוא מלך לבדו", אולם ברש"י שם (ד"ה ששלום) כתב "אבל כי איכא מחלוקת לאו ירושה היא ובעי משיחה בתחילה", וכ"כ בד"ה ומפני "כי איכא מחלוקת נפקא לן מקראי דהדר למילתיה קמיתא למשיחה", מבו' שכשאין שלום בטלה הירושה והמשיחה היא עשית המלכות כמלך ראשון.

ונראה נפק"מ בזה, דהנה בכריתות ה': אי דהסך משמן המשחה למלכים ולכהנים לר"י פטור דבעינן זר מתחילה ועד סוף ומלך וכהן מעיקרא לאו זרים נינהו, ופירש"י דהא נמשחו מתחילה, ובמנח"ח נסתפק במלך בן מלך שלא נמשח אם נחשב זר או כיון שראוי למשיחה לא חשיב זר, ואם נימא שכל שלא נמשח חשיב זר, יל"ע במלך בן מלך שנמשח מפני המחלוקת אם חשיב זר או לא. ונראה שהוא תלוי בהנ"ל, דלרמב"ם י"ל דחשיב זר דנהי שהותר למשחו כדי לסלק המחלוקת אבל הוא היתר בעלמא ולא מדיני המלכות והוא חשיב זר מתחילה לשמן זה, אבל לרש"י שבטלה הירושה והיא משיחה מדיני המלכות בזה אינו זר מעיקרא.

אולם צע"ט מהגמ' שם שיהוא בן נמשי נמשח מפני מחלוקת יורם בן אחאב, ופריך ומשום מחלוקת נמעל בשמן, [בתמיה]. ופירש"י דעל שלמה לא קשה שהוא ממלכי ב"ד אבל יהוא שהוא ממלכי ישראל איך הותרה המשיחה, ולדעת הרמב"ם שנאמר היתר כדי לסלק המחלוקת מהכ"ת לחלק בזה בין מלכי ב"ד למלכי ישראל, הרי שניהם זרים לגבי שמן זה כיון שאינו טעון משיחה. ונראה מוכח מזה, כמו שצייד המנח"ח שבמלכי ב"ד אפי' מלך בן מלך לא חשיב זר ולא נאמר בקרא היתר לשמן המשחה אלא נאמר חיוב למשחו אבל היתר יש כיון שהן ראויין לכך אבל מלכי ישראל שלא שייכי בזה הוי זר, אולם אכתי צ"ע שהרי קו' הגמ' משום מעילה ולא משום איסור זרות וזה יקשה גם על מלכי ב"ד למה אינו מעילה אם הוא רק לסלק המחלוקת, וצ"ל דכיון שניתן השמן המשחה למשיחת מלכות ב"ד ה"ה שכל קיום מלכות ב"ד אינו מעילה בשמן שזהו יעודו של השמן לקיום המלכות או ע"י משיחה או לסילוק המחלוקת אבל מלכות ישראל אינו מענינו של השמן כלל ולכן חשיב מעילה,

ומעתה י"ל בדעת האב"ע כהרמב"ם שמשחת שלמה היה לסלק המחלוקת וע"ז הקשה מנ"ל להתיר הרי הוא נחשב זר לגביו וכמשנ"ת שאם יסוך יהיה חייב, וע"ז תי' שזהו הוראת שעה להתיר כדי לסלק המחלוקת.

שואל בענין

הרב מנחם כהן

א. הרמב"ם פ"א מלכים ה"ג אין מעמידים מלך בתחילה אלא עפ"י ב"ד וע"פ נביא. והנה במקרא יש אזהרה לא תוכל לתת עליך איש נכרי ואי נימא שנביא הוא לעכובא במינוי המלך מה נצרך להזהיר שלא להעמיד נכרי, הרי די שלא יבחר בו ה'. וראה ברמב"ן בפרשתן בזה.

ב. הרמב"ם פ"ה סנהדרין ה"א זכר שאין מעמידים מלך רק עפ"י ב"ד של ע"א וצריך מובן מדוע השמיט מה שכתב בהלכות מלכים שנצרך גם נביא למינוי המלך.

ג. דעת הרמב"ם שירושת מלוכה הרי היא כירושת נחלות וז"ל כל הקודם בנחלה קודם לירושת המלוכה וכן כפל משנתו בפ"ב כלי המקדש ה"כ כל הקודם לנחלה קודם לשררת המת. ובהלכות מלכים כתב הבן הגדול קודם לקטן ממנו, ויש להבין היכן אשכחן בירושת נחלה קדימה כל שהיא לגדול על פני הקטן ממנו.

ד. יש לברר מלך וכה"ג כבודו של מי גדול. וברמב"ם בפ"ב מלכים ה"ה. מלך עומד לפני כה"ג. הרי מפורש שכבודו של כה"ג למעלה מכבוד מלך. ויש לעיין בשלהי מסכת הוריות מלך וכה"ג בשב"י, מלך קודם לכה"ג הרי שחשיבותו של מלך יותר משל כה"ג.

מאן מלכי רבנן

הרב יצחק לוי

שנינו בגיטין (סב), "רב הונא רב חסדא הוו יתבי, חליף וזיל גניבא וכו' אדהכי אתא איהו לגבייהו, אמר להו, שלמא עליכו מלכי, שלמא עליכו מלכי, אמרו ליה, מנא לך **דרבנן איקרו מלכים**, אמר להו, דכתיב (משלי ח, טו) 'בי מלכים ימלוכו וגו'. אמרו ליה, ומנא לך דכפלינן שלמא למלכי, אמר להו, דאמר רב יהודה אמר רב: מנין שכופלין שלום למלך, שנאמר (דברי הימים א, יב) 'ורוח לבשה את עמשי ראש השלישים, לך דוד ועמך בן ישי שלום שלום לך' וגו'.

וכן אמרו במדרש תנחומא (כי תשא סימן כח), "וכל העוסק בתורה נעשה ראש ומלך, שנאמר (משלי ח) 'בי מלכים ימלוכו בי שרים ישורו, וכן במשה, לפי שעסק בתורה נעשה ראש ומלך, שנאמר (דברים לג) 'ויהי בישורון מלך'". וברש"י מנחות (ק. ד"ה למלך) כתב דאף תלמיד שפירש מן התורה נקרא מלך.

ויש להעיר בהא דגיטין הנ"ל, על מה שאמרו "מנא לך", הרי כך שנינו באבות (פ"ו מ"א), "רבי מאיר אומר, כל העוסק בתורה לשמה זוכה לדברים הרבה וכו', ונותנת לו **מלכות וממשלה**". וי"ל דמ"מ לא מצאנו שיש תואר לת"ח בשם "מלך".

ומצאנו גם באבות (פ"א מ"ג, פ"ד מ"ה) שהתורה נקראת "כתר", וכן באבות (פ"ד מ"ג) "שלשה כתרים הן וכו' כתר תורה", ופירש הרע"ב שכתר הוא כבוד התורה, וענינו הוא כמו כתר המלך שהוא כבודו של מלך, ועיין בגר"א (אסתר א, יא בדרך הרמז) "בכתר מלכות היינו בכתר הנעשה מתורתו, שלימודה עושה כתר לנשמה כמ"ש 'בי מלכים ימלוכו'", עכ"ל. וע"ע ביומא (עב:) וברש"י שם, ואכמ"ל.

ושומה עלינו להבין מפני מה נקרא הת"ח "מלך".

במהרש"א בגיטין שם כתב שהענין מבואר, שמלך ישראל וכדוגמתו הת"ח, עושין שלום למעלה ולמטה, כדאמרינן בסנהדרין (צט:), "כל העוסק בתורה לשמה משים שלום בפמליא של מעלה ובפמליא של מטה", ולכן כופלין שלום כנגד שלום למעלה ולמטה.

וצ"ב, היכן מצוינו שמלך משים שלום למעלה, בשלמא למטה, זה תפקידו של מלך לחוקק חוקים ולעשות צדק בארץ ולהשרות שלום במדינתו, אבל היאך משים המלך שלום למעלה. וי"ל שעל המלך לדאוג שישראל יקיימו את מצוות ה', ובכך הוא מביא שלום בין ישראל לאביהם שבשמים. ועי"ל דהמלך העושה שלום למעלה הוא הקב"ה, וכמו שנאמר 'עושה שלום במרומיו' (איוב כה, ב), "מלך שהשלום שלו" (שהש"ר פ"א).

עוד נראה דת"ח נקרא מלך מפאת כח **שליטתו**, שזה כל מהותו של המלך. ומצאנו שהת"ח שולט על ידי התורה בשלשה דברים: א. על היצירה, וכמו שאמרו (קידושין ל:), בראתי יצה"ר ובראתי לו תורה תבלין. ב. על הבריאה, כי אין מלוכה גדולה כהשתרר על העולם ולעשות בו כרצונו להעמיד השמש וכיוצא בכל שינויי הטבעים כאילו הם מלכי העולם לעשות בו כרצונם ע"י התורה, וכ"כ האלשיך (תהלים סח, טו). ג. על התורה, כי כפי דעתו של הת"ח נקבעת ההלכה גם במתיבתא דרביע, עיין ב"מ (פו), וכידוע מדרשות הר"ן. והנה ידוע בשם הגר"א בביאור ההבדל בין "מלוכה" ל"ממשלה", שמלוכה היא ברצון וממשלה היא בכח, ות"ח נקרא "מלך" על דברים אלה, כי היצירה והבריאה והתורה **מרצונם** נכנעים לפניו, כי זה תכלית כל בריאתם, בראשית ברא - בשביל התורה שנקראת ראשית.

עוד נראה לבאר מה שת"ח נקרא מלך, עפ"י המבואר בנדרים (כד), "האומר לחבירו קונם שאתה נהנית לי אם אי אתה נותן לבני כור של חיטין ושתי חביות של יין, ר"מ אומר עד שיתן, וחכ"א אף זה יכול להתיר את נדרו שלא על פי חכם, שיכול לומר הריני כאילו התקבלתי, טעמא דאמר הריני כאילו התקבלתי, הא לאו הכי נדר הוא, מני, אי ראב"י, נדרי זירוזין הוי וכו', לעולם ראב"י, ומודה רבי אליעזר בהאי דנדרא הוי, משום דאמר ליה, **לאו מלכא אנא דמהנינא לך ואת לא מהנית לי**", ומבואר שטבעו של מלך הוא להיות רק נותן ולא לקבל כלום, וכן הוא טבעו של ת"ח, וכמו שאמרו בברכות (יז:), "כל העולם כולו נזונין בשביל חנינא בני, וחנינא בני די לו בקב חרובין מערב שבת לערב שבת", הרי דר"ח עצמו אינו לוקח כלום מעוה"ז, אבל משפיע מכחו מזונות על כל העולם, וזה טבעו של מלך.

ועיין בפסחים (נד) ששמואל רבא (וי"ג רבה) נקראו **שבור מלכא**, ופרש"י בד"ה אלה, "שמואל קרי ליה רבא שבור מלכא, משום דבקי היה בדינין, והלכתא כוותיה בדיני (בכורות מט:), כדין היוצא מפי המלך שמתקיים, ושבור ממלך פרסיים היה בימי רבא", עכ"ל. וברש"י ב"ב (קטו:) כתב דגם רבה הלכתא כוותיה, לבד משדה ענין ומחצה (ב"ב קיד:). ונראה דרש"י לא רצה לפרש שנקראים מלכים כפירושים הנ"ל, דא"כ מה מיוחד בשמואל ורבה שנקראו כך יותר מכל רבנן, וע"כ פירש שלהם יש ענין מיוחד במה שנקרא מלכים משום שהילכתא כוותיהו.

מצות מורא מלך

הרב יונה טאובר

כתוב בפרשת שופטים (י"ז - ט"ו) "שום תשים עליך מלך אשר יבחר ה' אלוקיך בו וכו'". דורשת מזה הגמ' בקידושין דף ל"ב מלך שמחל על כבודו אין כבודו מחול שנא' 'שום תשים עליך מלך' שתהא אימתו עליך".

בספר שמואל ב' פ"ו מסופר איך שהעבירו את ארון ה' מבית עובד אדום הגיתי לעיר דוד. וכותב הנביא "והיה ארון ה' בא עיר דוד ומיכל בת שאול נשקפה בעד החלון ותרא את המלך דוד מפוז ומכרכר לפני ה' ותיבז לו בלבה". ובהמשך כתוב "ותאמר מה נכבד היום מלך ישראל אשר נגלה היום לעיני אמהות עבדיו כהגלות נגלות אחר הריקים. ויאמר דוד אל מיכל לפני ה' אשר בחר בי מאביך ומכל ביתו לצוות אותי נגיד על עם ה' על ישראל ושחקתי לפני ה'. ונקלותי עוד מזאת והייתי שפל בעיני ועם האמהות אשר אמרת עמם אכבדה. ולמיכל בת שאול לא היה לה ולד עד יום מותה". ולכאורה אינו מובן מדוע נענשה מיכל הלא הצדק איתה במה שאמרה לדוד שאינו לפי כבודו להתבזות לפני העם שהרי מלך שמחל על כבודו אין כבודו מחול. ולא מובן תשובתו של דוד שענה "ונקלותי עוד מזאת וכו'" הלא אסור לו למחול על כבודו.

ומובא מדרש בילקוט שמעוני ומביאו הרד"ק שם "אמרה (מיכל) של בית אבא היתה מלכות נאה משלך ... כולן היו מכובדים ממך, מה אמר לה דוד לפני ה' אשר בחר בי מאביך אמר לה של בית אביך היו מניחים כבוד שמים ומתעסקין בכבוד עצמן אבל אני מניח כבוד עצמי ומתעסק בכבוד קוני". והדברים מתמיהים שדוד יאמר דברים חמורים כאלו על שאול בחיר ה' שמתעסק בכבוד עצמו במקום לעסוק בכבוד שמים. והרי כתוב על שאול שהיה כבן שנה לחטא.

והנה שואל המהרש"א בקידושין שם על דברי הגמ' שהרי אפשר ללמוד קל וחומר מהקב"ה שבודאי אם מחל על כבודו שכבודו מחול ואם כן מדוע מלך בשר ודם עדיף. ומתרץ שהקב"ה העולם שלו והמלכות שלו ומה שירצה יעשה. אבל מלך בשר ודם אין המלכות שלו שמן השמים המליכו אותו וכמו שכתוב "כי לה' המלוכה". ומיילא אין מלך בשר ודם יכול למחול על כבודו. פירוש הענין שהכבוד שחייבים למלך ישראל זה משום שהוא מייצג את כבודו של הקב"ה בעולם ומשום כך אין לו רשות למחול על זה. שכל מטרת מלכות ישראל בכלל ומלך המשיח בפרט לגלות מלכות שמים בעולם. א"כ בהכרח זו מטרת מצוות כבוד המלך וזה הטעם שאין כבודו מחול. בספר "המקנה" על מסכת קידושין שם מבאר החילוק שעל מלך ישראל מברכים "שחלק מכבודו לבשר ודם" ועל מלך גוי מברכים "שנתן מכבודו לבשר ודם". שכבודו של מלך ישראל זה חלק מכבוד שמים שה' נתן למלך, ולכן מברך "שחלק". אבל מלך גוי שאין מלכותו חלק מכבוד שמים מברכים רק "שנתן מכבודו".

לפי זה י"ל שנחלקו בית דוד ובית שאול במהות דין כבוד מלכות. שאול הבין שמצוות כבוד המלך הוא בגלל שזה כבוד העם ואינו ברשותו למחול עליו. אבל דוד סבר כמו שאמר המהרש"א שהמלכות יסודה בכבוד שמים וזאת הסיבה שאין למלך רשות למחול עליו. וזאת כוונת המדרש שאמר דוד ששאלו הניח כבוד שמים ועסק בכבוד עצמו, משום שסבר שזו כוונת התורה במצוות כבוד מלכות. ומשום כך התעסק בכבוד עצמו משום שזה כבוד העם וזה, לפי דעתו, מה שצוה לו התורה וכך גם סברה מיכל בתו. אבל דוד סבר שעומק כוונת מורא מלכות זה משום שזה חלק מכבוד שמים שהוא מייצג את כבוד שמים בעולם. ומשום כך היה מותר לדוד לפזז ומכרכר לפני ארון ה' שזה כבוד שמים הכי גדול שאפילו שהמלך מתבטל לפני כבודו של מקום. וזה מה שאמר דוד "ונקלותי עוד מזאת" שמה שמזלזל בעצמו בכדי להוסיף כבוד שמים משמש למטרה זו.

לפי זה יש להבין התנהגותו של שאול במלחמת עמלק. שריחם על אגג ועל הצאן מכיון שזו היתה דרישת העם. לפי האמור עשה כן לפי שיטתו בדין המלוכה. שהרי לשיטתו הסיבה שאסור למלך למחול על כבודו הוא. מפני שזה כבודו של העם אם כן כבוד העם עדיף על כבודו של המלך. ומשום כך נשמע לדרישותיו של העם. ועל זה אמרו חז"ל "שאלו באחת ועלתה לו דוד בשתים ולא עלתה לו" פי שדוד עשה שתי טעויות ולמרות כן לא הפסיד את המלוכה, ושאלו עשה טעות אחת והפסיד בשל כך את המלוכה. שהטעות האחת שעשה שאול נבעה מגישתו לכל ענין המלוכה בעם ישראל ומכיון שהתברר מדברי שמואל על פי ה' שכל גישתו לענין המלוכה אינה נכונה משום כך הפסיד את המלוכה. (ועי' בדברי הרבינו יונה בסנהדרין דף ט' שיש לו דרך אחרת בענין).

שער הציון

מצות מינוי מלך

בסנהדרין כ: נחלקו ר"י ור"נ אם פרשת מלך היא מצוה, או שנאמרה מפני תרעומתן של ישראל. והרמב"ם ריש הל' מלכים פסק דהיא מצוה. וכן מנאה בסה"מ (קעג) שצונו למנות עלינו מלך, וכ"ד החינוך (תצז), והר"ן בדרשות (יא).

וכן פי' הרמב"ן את הפר' עיי"ש דגם מ"ש "ואמרת אשימה עלי מלך" הוא חלק מהמצוה, שיבואו לפני הכהנים והלוויים והשופט ויאמרו להם רצוננו לשום עלינו מלך. ועיי' בהעמק דבר (זי,יד) ד"ואמרת" הוא **תנאי במצוה**, משום דהציווי למנות מלך, אינו ציווי בהחלט אלא צריך להיות אחרי הסכמת העם לסבול עולו.

אך האבן עזרא כ' שום תשים - **רשות**, וכ"מ ברס"ג שפי' שום תשים - מותר לך. וכ"כ האברבנאל דאין מצוה למנות מלך, אלא כשממנין המצוה למנות מישראל. ודימה המצוה לפת תואר ולמצות התשובה שהמצב המחייב אותן אינו לכתחילה. ועיי' ספורנו שאם הוא מלך "ככל הגויים" [דהיינו הוא זרעו לעולם], אזי הוא רשות כפי"ת. והרס"ג לא מנאה במנין המצוות, ודייק מינה הר"פ (ח"ג פר' ז) דהכי ס"ל דאינה מצוה, ועיי"ש דהביא עוד ראשונים שלא מנו העשה.

ועיי' אוה"ח דאף לדעת ר"נ שאינו ציווי, מ"מ אם ישאלו מלך אז יש מצוה לעשותו. וכ"כ המש"ח.

ייעוד המלך

כ' הרמב"ם פ"ד ה"י ובכל יהיו מעשיו לש"ש ותהיה מחשבתו ומגמתו להרים דת האמת, ומלאת העולם צדק, ולשבור דרוע הרשעים, ולהלחם מלחמות ה'. שאין ממליכין מלך תחלה אלא לעשות משפט ומלחמה... ובסה"מ (קעג) "יקבץ כל אומתו וינהיגו".

בדרשות הר"ן (יא) כ' ב' ענינים במלך, הא' לצורך המשפט שאל"כ איש את רעהו חיים בלעו, וזהו צורך כל האומות, ואפשרי גם עיי' שופטים. והב' מיוחד לישראל, להעמיד חוקי התורה על תילם. [וביאר בזה את התביעה על ישראל בימי שמואל ששאלו מלך "לשפטנו ככל הגויים" שרצו שהמשפט יתנהל עפ"י המלכות ולא עפ"י שופטי התורה]. ועיי"ש דזהו טעם דין ס"ת שיזכור שמטרתו להשליט משפט התורה.

מלכות בית דוד

כ' הרמב"ן בפר' ויחי (מטז) שדין מלך הוא דוקא מבית דוד, וכל המלכים שמלכו על ישראל משאר שבטים, עברו על צוואת יעקב "לא יסור שבט מיהודה", ולכן כשישראל מקיימין עליהם מלך משאר שבטים לצורך שעה, אין מושחין אותם שלא יהיה עליהם הוד מלכות, אלא הם כמו שופטים ושוטרים.

אך הרמב"ם (פ"א ה"ח) כ' דאפי' משאר שבטים, אם הועמד עפ"י נביא ה"ז מלך וכל מצוות המלכות נוהגות בו.

ומ"מ דיני המלך איכא מעליותא למלך מבית דוד, די ש לו ישיבה בעזרה (יומא כה), ונמשח בשמן המשחה [עיי' הוריות יא]; משא"כ מלך ישראל שנמשח בשמן אפרסמון, כמ"ש הר"מ בפ"א ה"י ועיי' רד"ק במשיחת שאול (שמו"א יא), ומלכותו בירושלים כמ"ש הר"מ שם. ועוד כ' בה"ט מלכי בית דוד הם העומדים לעולם שנאמר (ש"ב ז,טז) כסאך יהיה נכון עד עולם.

ובחי"ו ה"י עה"ת פר' שופטים ביאר הענין דמציוני דינים מיוחדים למלכי ב"ד, משום דמלכות ב"ד נבחרה, ונאמר בזה שהמלוכה רק להם ולא לאחרים. והביא משה"מ פ"ר בא עד שלא נבחר דוד היו כל ישראל כשרים למלכות וכו' ומדמה לבחירת ירושלים וביהמ"ק. והביא גם מסה"מ (שסב) כן דכל מי שאינו מזרע דוד נחשב נכרי לענין המלכות. עיי"ש.

בהר אפרים (לרא"ז גרבוז) הוריות סי' טז חידש דבמלכי ב"ד משיחה מעכבת (כמו כה"ג), ואמנם אם לא נמשח יהא בו תורת מלכי ישראל [שבהם אין משיחה מעכבת], אבל דין מלכי ב"ד הוא רק עיי' משיחה.

כבוד המלך

בברכות נח. הרואה מלכי ישראל אומר ברוך שחלק מכבודו ליריאו. ומבואר דמהות המלכות היא הנהגת הכבוד.

כ' בסה"מ קעג "ושיאמן בו [ובס"י ושיאויים לבנו] מהכבוד והגדולה והמעלה והתכלית האחרון שאין למעלה ממנה, עד שתהיה מדרגתו אצלנו יותר גדולה ממדרגת הנביא...". ולשון החינוך "ונכבדהו בתכלית הכבוד הראוי לבשר ודם".

ויל"ע בזה אם הכבוד הוא מטרה או אמצעי, כלומר אם המלך מצד עצמו ראוי לכבוד גדול כזה, [דלכאוי הוא תימה שאפי' אינו ת"ח נכבדהו יותר מנביא שהוא ברום המעלה הרוחנית]. או דבאמת הכל אמצעי כדי שיהיה לו שלטון מוחלט ויוכל להנהיג את העם, דלכן צריך שיכבדהו באופן הנעלה ביותר, אבל אין הכבוד מצד עצמו של מלך.

ומל' הרמב"ם "שנאמין בו" ו"שתהיה מדרגתו אצלנו יותר גדולה ממדרגת הנביא", משמע דהוא כבוד אמיתי ותכלית מצד עצמו. וצ"ע.

עיי' שטמ"ק כתובות יז. דמל' הכתוב "שום תשים" למדנו שאין כבודו מחול "שכל שעה שמוחל על כבודו הרי הוא כאילו הסייר עצמו ממלך, וצריך אתה להשימו עליך מחדש".

שער הציון

מורד במלכות

הרמב"ם (פ"ג ה"ח) כ' על מורד במלכות "יש למלך רשות להורגו, אפי' גזר על אחד משאר העם שילך למקום פלוני ולא הלך... **חייב מיתה, ואם רצה להורגו יהרג**. וכן כל המבזה את המלך או המחרפו יש למלך רשות להורגו...". וכ' הרדב"ז והאי מלך היינו שהומלך עפ"י נביא או שהסכימו עליו כל ישראל.

וכ' הרמב"ם שם ואין למלך רשות להרוג אלא בסייף בלבד. ועיי' מנ"ח דהוא רק כשהורגו עבור כבוד עצמו, אבל לכבוד שמים **לחזק הדת** יש לו רשות להורגו בכל דבר לשבור רשעי העולם. והביא מהרמב"ם הל' סנהדרין (כה) שיהושע שרף את עכן מדין מלכות.

ועיי' בפרשת דרכים (סוף דרוש יא) שביאר המעשה בשמעי בן גרא (ש"ב יט) שדוד לא רצה להורגו כיון שאז לא היה לו דין מלך כדאי' בירוש' ר"ה פ"א ה"א כיון שהעם נטו אחרי אבשלום. ועיי' מאירי הוריות יא: דדין נשיא רק כשמחזיק במלכותו וכיון שמרד אבשלום בטל ממנו דין מלך, דאין מלך בלא עם.

מהילה למורד במלכות

בבית האוצר (ח"א כלל פז) הסתפק אם המלך יכול למחול שלא להרוג מורד במלכות, שהרי קי"ל דאין כבודו מחול. והביא מפיה"מ בערכין (פ"א מ"ג) שהיוצא ליהרג במצות המלך, יכול המלך לחזור בו. וכ"כ המנ"ח (תצז) דלענין הריגת מורד במלכות יכול למחול.

ועיי' בל' הרמב"ם דהיא **רשות** ביד המלך, אם **רצה**, ומבואר שיכול למחול. וביאור הענין עפ"י החת"ס (אה"ע קנא) דעל כבודו אינו יכול למחול אבל יכול למחול על העונש ובשו"ת מהרש"ם (ח"ד קמה,ב) כ' דאין כבודו מחול דוקא באופן שאין לאחרים רעה מזה. [אכן עיי' בסה"מ (קעג) שכי' ומי שיעבור על מצותו... **ראוי** ומותר למלך להרוג].

ובשו"ת בית דוד (כז) הביא משו"ת מהר"ם מיניץ (קו) שאסור למלך למחול למורד. [וכ"ה בשו"ת מהר"י וייל קיד] ובשד"ח ח"ה (349) הביא כן מעוד פוס'. ובבית דוד בסי' קיג ציין למד"ר פר' נח (לב) דמורד במלכות **חשוב כמת**, ומשמע לכאוי דלא כפיה"מ.

בלבתי רום לבבו

ברמב"ם פ"ב ה"ו כדרך שחלק לו הכתוב הכבוד הגדול וחייב הכל בכבודו, כך צויה להיות לבו בקרבו שפל וחלל שנאמר ולבי חלל בקרבי. ולא ינהוג גסות לב בישראל יותר מדאי שנא' **ולבלתי רום לבבו מאחיו**. ויהיה חונן ומרחם לקטנם ולגדולם. ויצא ויבוא בחפציהם וטובתם, ויחוס על כבוד קטן שבקטניהם... לעולם יתנהג בענוה יתירה... [ועיי' רמב"ן (יח,כ) שכ' הכתוב ימנע את המלך מגאות ורוממות הלב וכ"ש האחרים שאינן ראויים לכך...].

וכ' אוה"ח שבאמצעות קריאת התורה לא ירום לבבו, כמ"ש ומלבשתו ענוה ויראה.

ובמכות (כד.) אי' בשבח יהושפט מלך יהודה שבשעה שהיה רואה ת"ח היה עומד מכסאו ומחבקו ומנשקו וכו'. ועיי' משך חכמה (ר"פ יולך) דזה דוקא בצנעה ולא לעיני העם, [ופיי' בזה ע"ד צחות מה שנא' ביהושע "לעיני כל ישראל חזק ואמץ" שלעניניהם לא יתנהג בענוה אלא יהיה קשה כבדול].

מצות ספר תורה של מלך

בסנהדרין כב. מה אני מקיים את משנה התורה הזאת אחת שיוצאה ונכנסת עמו ואחת שמונחת לו בבית גזויו. וברש"י בפר' משמע דהלימוד מל' "משנה" דמשמעו שתיים. [אך אונקלוס תרגם "משנה" מל' פתשגן, וכ"כ הרס"ג נוסחת התורה].

ובגמ' שם, אותה שיוצאה ונכנסת עמו עושה אותה כמין קמיע ותולה בזרועו. אך הרמב"ם כ' "והשני לא יזוז מלפניו... יוצא למלחמה והוא עמו, נכנס והוא עמו יושב בדין והוא עמו מיסב והוא כנגדו" ולא כ' שתולה בזרועו, וביאר הלח"מ דס"ל דמ"ש בגמ' הוא לאו דוקא, שהרי אמרו יוצא למלחמה מוציאה עמו וכו' אלא אינו כמין קמיע ממש, רק דכיון שבכל אלו המעשים היא עמו הו"ל כאילו תלויה בזרועו. [ועיי' נימוקי הגר"ב בסנהדרין].

ברמב"ם משמע דהוא ס"ת שלם, וכן מבואר ברש"י בסנהדרין כב. שפי' קמיע - קטנה בכתב דק.

אך בדעת זקנים כ' ושמעתי כי אותה ס"ת התלוי בזרועו לא היה כתוב בו **רק עשרת הדברים**, ולפי שיש בהם תרי"ג אותיות קרוי ס"ת. וכ"ד רב האי גאון בשו"ת הגאונים (שע"ת קמט), וכ"כ בערוך (ע' תפל) בשם רב נחשון גאון. [ועיי' רש"י סנהדרין כא: שהיה כתוב בו מנין המצוות בקיצור].

ובירוש' סנהדרין ספ"ב משמע דהוא ספר **משנה תורה** (דברים) לבדו, וכן משמע במד"ר בראשית (ו,ט), ועיי' בחי' הרד"ל שם. ובאמת ליעקב (שופטים) דק' כן מרש"י ביהושע (א,ח), שפי' שספר משנה תורה היה מונח לפניו. [וביאר דס' דברים מיוחד למלך משום שנכתבו בו כל הדינים הנוגעים לציבור והנהגת הכלל].

גדר מצות הס"ת של המלך

הרב אברהם וינברג

את מנין המצוות של כתיבת ס"ת - הן של הדיוט והן של מלך, קבע הרמב"ם בהקדמה להלכות סת"ם, והן שתי המצוות - "לכתוב כל איש ספר תורה לעצמו. לכתוב המלך ספר שני לעצמו, כדי שיהיו לו שני ספרי תורה". ובפ"ו (ב-ג) כי את פרטי הדין "המלך מצוה עליו לכתוב ס"ת אחד לעצמו לשם המלך, יתר על ספר שיהיה לו כשהוא הדיוט, שנאמר והיה כשכתבו על כסא ממלכתו וכתב לו וגו', ומגיהין אותו מספר העזרה ע"פ בי"ד הגדול. זה שהיה לו כשהוא הדיוט מניחו בבית גנזיו, וזה שכתב או שנכתב בו אחר שמלך, יהיה עמו תמיד. ואם יצא למלחמה ספר תורה עמו, נכנס והוא עמו, יושב בד"ן והוא עמו, מיסב והוא כנגדו. שנאמר: 'והיתה עמו וקרא בו כל ימי חייו'. לא היה לו ס"ת קודם שימלוך, צריך לכתוב לו אחר שמלך, שני ספרי תורה, אחד מניחו בבית גנזיו, והשני יהיה עמו תמיד לא יסור מעמו אלא בלילה בלבד, וכשיכנס לבית המרחץ או לבית הכסא או לישן על מיטתו".

ויש לברר, מדוע הוסיף וכתב שוב ה'ל' זו בה' מלכים פ"ג (א): "בעת שישב המלך על כסא מלכותו, כותב לו ספר תורה לעצמו יתר על הספר שהניחו לו אבותיו, ומגיהו מספר העזרה וכו'. אם לא הניחו לו אבותיו או שנאבד, כותב שני ספרי תורה, אחד מניחו בבית גנזיו שהוא מצווה בו ככל אחד מישראל, והשני לא יזוז מלפניו, אלא בעת שיכנס לבית הכסא, או לבית המרחץ, או למקום שאין ראוי לקריאה. יוצא למלחמה והוא עמו, וכנס והוא עמו, יושב בד"ן והוא עמו, מיסב והוא כנגדו, שנאמר והיתה עמו וקרא בו כל ימי חייו". והרי כל דברי הרמב"ם וקביעת מקום ההלכות מדוייק, א"כ מה חידש בפסיקות זו? כמו כן יש לשים לב להבדלים בין ההלכות הללו, שגם הם מלמדים על שני גדרים במצווה זו (עיי' ברב"ז בהל' מלכים שכבר תמה בזה).

אכן נראה לומר, שישנם שני דינים בזה. הדין האחד, הוא עצם מעשה הכתיבה, שהמלך מחוייב לכתוב שני ספרים. ספר אחד כמו כל אדם רגיל ובנוסף הוא צריך לכתוב עוד ספר. כאשר גדרי הלכה זו של כתיבה כפולה זו, שייכים לכל גדרי ההלכות של כתיבת כל ס"ת. אכן יש לשים לב, כי בעצם מעשה הכתיבה הוא יזו פרטים נוספים ומיוחדים, כגון שצריך לכתוב בהגהה מיוחדת: "ומגיהין אותו מספר העזרה ע"פ בית דין הגדול". אבל ההלכה השניה המיוחדת למלך, היא המובאת והמודגשת בהלכות מלכים - המצווה המיוחדת של הימצאותו של הספר השני, שצריך שיהיה עמו תמיד. הלכה זו היא מגדרי ישיבת המלכות, שצריך את הימצאותו של הספר השני עמו, כל ימי חייו. זה טעם הדבר, במצווה זו לכתוב לו ספר זה, לשם היותו ספר המלך וכדי שיהיה עמו.

אכן יש להבחין כי הכוונה בכתיבה הזו היא סוג של כוונה מיוחדת הנוספת על הכוונה הרגילה של כתיבה לשמה בכל ספר תורה. כך פתח הלכה זו בהלכות ס"ת: "המלך מצוה עליו לכתוב ספר תורה אחד לעצמו - לשם המלך" הכתיבה המיוחדת "לשם המלך" היא נוספת על גדרי הלשמה שבכתיבת ס"ת. אבל אינה מגדרי כוונה לשמה, דהיינו שייכת לשם ספר תורה זה של המלך, אלא גדר אחר, שצריך להכין ספר זה המיוחד למטרה זו. ממיאל מובן שאת עיקר גדר מצוות כתיבה הזו, כותב הרמב"ם בהל' ס"ת ולא בהל' מלכים. כי יש בה גדר נוסף של חיוב בכתיבה, שיהיה נכתב למלך הזה.

מלך שמחל על כבודו

הרב זיו שצ'לקה

איתא במדרש תנחומא (במדבר יב) אלא בשעה שנפטר יעקב אבינו מן העולם, אמר לבניו ושכבתי עם אבותי. חזר על כל בניו וברכן ופקדן ואמר להם, כשתטלו אותי, ביראה ובכבוד טלו אותי וכו'. והיאך ציום, אמר להם יהודה ישכר וזבולון יטענו מטתי מן המזרה, ראובן ושמעון וגד יטענו מן הדרום, דן ואשר ונפתלי יטענו מן הצפון, בנימין אפרים ומנשה יטענו מן המערב. יוסף אל יטענו, למה שהוא מלך ואתם צריכים לחלוק לו כבוד וכו' ע"כ.

ואילו הגמ' סוטה (יג) על הפסוק (בראשית ג, יד) "וישב יוסף מצרימה הוא ואחיו וכל העולים אתו לקבור את אביו אחרי קבור את אבינו" מקשה הגמ' מדוע הניחו אחיו של יוסף ליוסף לקבור את יעקב אבינו לבד (שנאמר "אחרי קבורו") ומתרתת הגמ' אמרו הניחו לו כבודו במלכים יותר מבהדיוטות ופרש רש"י ז"ל: אמרו אחיו ביניהם הניחו לו להתעסק בו כנגד כלנו. כבודו של אבינו במלך יותר מבהדיוטות שיוסף מלך הוא עכ"ל.

ונשאלת השאלה מה ההבדל בין נשיאת ארונו של יעקב שבזה לא השתתף יוסף מפני שהוא מלך וצריכים לחלוק לו כבוד ואילו בשעת הקבורה טרח בעצמו בקבורת יעקב ולא חשש לכבוד המלך.

ונראה ליישב עפ"י היסוד שיסדו התוספות בסוטה (מא: ד"ה מצוה שאני) בד"ן מלך שמחל על כבודו אין כבודו מחול, ותורף דבריהם הוא שמלך יכול למחול על כבודו רק במקום מצוה כלפי שמיא שבזה מראה בעצמו שאימת שכינה עליו, ולכן מותר למלך הקורא בתורה בפרשת הקהל לקרוא עומד אעפ"י שהדין הוא שקורא יושב כיוון שיכול למחול על כבודו מפני כבוד התורה. וכן אעפ"י שמלך לא חולץ כיוון שגנאי הוא לו שתהא רוקקת לפניו ולא מייבם כיוון שגנאי הוא לו לקום על שם אחיו אפ"ה יכול למחול על כבודו ולחלוץ ולייבם כיוון שהיא מצווה ושבחו חכמים מלך שמוחל על כבודו במקום מצוה.

וכל זה דווקא שמוחל על כבודו כלפי שמיא, אולם אסור למלך למחול על כבודו כדי לחלוק כבוד לבשר ודם וזהו גזה"כ שאינו מוחל אפילו במקום מצוה כיוון שכולם חייבים בכבוד המלך שתהא אימתו עליהם ולא אימתך עליו. והמהרש"א קידושין (לב:): כתב שמלך מן שמיא מוקים ליה והמלכות אינה שלו כדכתיב כי לה' המלוכה ואין מלך בשר ודם יכול למחול כבוד מלכות שמים.

ולכן אסור למלך לפנות את הדרך כללה אלא מעבירין את הכלה מפני המלך וכן אסור למלך לשמש ת"ח בסעודת מצוה ואפילו הם אורחיו כיון שבזה חולק כבוד לבשר ודם ואינו רשאי כמו שנתבאר. (ואי קשיא לך כיצד שימש משה רבינו את המסובים בסעודת יתרו כמובא ברש"י (שמות יח-יב) והרי משה רבינו היה מלך כדאיתא בזבחים (קב) עיין משך חכמה (שם), מקנה קדושין (לב:), צידה לדרך במדבר טז-א מה שתרצו בזה).

ועתה עפ"י יסוד זה יש ליישב החילוק בין נשיאת מיטתו של יעקב אבינו ובין הקבורה והוא שיעקב אבינו ציוה להעלות אותו ממצרים ולא לקבורו שם מפני ג' טעמים כדאיתא במדרש תנחומא (ויח"ג): א. סופה של מצרים ללקות בכינים והיו מרחשות תחתיו. ב. שלא יעשוהו מצרים עבודה זרה וכשם שנפרעין מן העובד כך נפרעין מן הנעבד. ג. אין מתי חו"ל חיים אלא ע"י צער גלגול מחילות.

ונמצא שנשיאת יעקב אבינו ממצרים לא"י הייתה לצרכו של יעקב אבינו וכלפי בשר ודם אסור למלך למחול על כבודו ולכן ציוה יעקב אבינו שיוסף לא ישא את מטתו, ואה"נ שאם היה נקבר יעקב במצרים היה מותר ליוסף לישא אותו לבית הקברות כיוון שנשיאת המיטה היא בכלל מצות הקבורה כדאיתא ברמב"ם (אבל יד-א) וז"ל מצות עשה של דבריהם לבקר חולים, ולנחם אבילים ולהוציא המת, ולהכניס הכלה ולללות האורחים ולעסוק בכל צרכי הקבורה לשאת על הכתף וליקר לפניו וכו' הרי הן בכלל ואהבת לרעך כמוך. עכ"ל. אולם נשיאת המיטה ממצרים לא"י הייתה לצורך יעקב אבינו מהטעמים שנתבארו וזהו כבוד בשר ודם.

אולם עצם הקבורה עצמה היא מצוה ("ואהבת לרעך כמוך", "אחרי ה' אלוהיכם תלכו") ובה טוב וראוי למלך למחול על כבודו ומראה בזה שאימת שכינה עליו ולכן נזדדו יוסף לקבור את אביו בעצמו ולא חשש לכבוד המלך.

נושאי הגלינות הבאים

כי תצא - שילוח הקן (כב, ו-ז)
כי תבא - ביכורים (כו, א-י)

ד"ר נחמיה (עד 700 מילים) אפשר להניח בצירוף שם מלא וטל, בתוכנית "עומקא דפרשה" שבפתח אוצה"ס "בית יוסף" רח" שד"ח, ובברכפלד ליד ביה"כ "בני הישיבות" שד' יחזקאל. או לשלוח בדוא"ל gal200@neto.bezeqint.net חומר יתקבל בכל שבוע עד יום שלישי בערב ["ת"ת בכת"י עד יום א"]. אין המערכת אחראית להחזיר כתבים או דיסקים. תגובות יתקבלו בניין שם מלא בלבד, [בפרסום התגובה אפשר להשתמש בר"ת]

גליון עומקא דפרשה י"ל בס"ד מדי שבת בשבתו, במודיעין עילית, רמת שלמה ואלעד.
[הנושא אחיד, והכתובים מבני המקום].
ניתן להשיג את עלוני שאר המקומות בטל' 054-8463124

למען עתיד ילדיך
תכנית "שמח תשמח"
לפרטים: 050-4150605

הגליון נתרם ע"י
הנדיב החפץ בעיולם שמו
יישר כוחו והילו

לקביעת חברותא 9141217

24 שעות ביממה

דרושים לחברותות

נושא	מקום	שעה	טלפון
גמ'	יוצאי חברון	שעתיים	054-8421984
חולין	ישועת דוד	9:00-1:00	052-7692533
פסחים	אור יחזקאל	10:00-1:00	052-7125067
שבת עד הלכה		9:00-1:00	052-7684038
דף יומי	עדיף איזור זכרון משה	8:00-9:00	9744120
דף יומי		שעתיים שלוש	052-7674594
דף יומי		שעתיים גמיש	052-7606415
קנין הלכה		9:00-1:00	9743137
גמ' עיון	פתוח	9:00-1:00	057-3141344
גמ' אפשרות להגיע להלכה	אזור זכרון משה	10:00-1:00	9740225
גמ'	מתתיהו	9:00-1:00	052-7146025
פ' האשה נקנית עיון	עדיף משובב נתיבות	4:00-7:00	050-1194919
חולין עמוד ליום	אזור זכרון משה	4:00-7:00	9740105
גיטין פ' ראשון עיון	גמיש	4:00-7:00 חלקי	057-3130351
דף יומי	כולל בית שלום	4:00-7:00	057-3101491
גמ' עדיף נשים נזיקין	אזור שד"ח אוה"ח	5:00-7:00	052-7664885
דף יומי		3:30-6:45	052-7692533
גמ'	ברכפלד	9:00-11:00 ימים א'ב'ד'	052-7630461
דף יומי		שעתיים שלוש	052-7674594
גמ'	גמיש	גמיש	052-6451618
ב"ק	אזור נאות הפסגה	9:30-12:00 שעה וחצי	052-7155879
דף יומי		שעתיים שלוש	052-7674594